

izvirno znanstveno delo
prejeto: 1999-10-18

UDK 342.725-054.57

EVROPSKI MANJŠINSKI JEZIKI MED STANDARDIZACIJO IN NOVIMI RAZVOJNIMI PERSPEKTIVAMI

Milan BUFON

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

IZVLEČEK

Članek obravnava problem ohranjanja evropskih manjšinskih jezikov v luči sodobnih razvojnih procesov, vprašanje njihove vitalnosti in družbene vloge s posebnim ozirom na slovensko-italijansko kontaktno območje in tukajšnje jezikovno in etnično prepletanje ter oblikovanje različnih modelov manjšinskega izobraževanja oziroma izobraževanja v jeziku manjšin. V zaključku načenja članek še vlogo manjšinskih skupnosti v uresničevanju družbenega in kulturnega čezmejnega povezovanja ter mednarodne koeksistence.

Ključne besede: Evropa, manjšinski jeziki, slovensko-italijansko kontaktno območje

LE LINGUE MINORITARIE IN EUROPA E NUOVE PROSPETTIVE DI SVILUPPO

SINTESI

L'articolo prende in esame la tutela delle lingue minoritarie in Europa alla luce degli attuali processi di sviluppo, la loro vitalità e ruolo sociale, con particolare riguardo all'area di contatto italo-slovena, al locale intreccio etnico e linguistico e alla formazione di differenti modelli d'istruzione minoritaria, ovvero d'istruzione nelle lingue delle minoranze. Nella parte finale, l'articolo esamina il ruolo delle comunità minoritarie nel collegamento sociale e culturale transfrontaliero e nella coesistenza internazionale.

Parole chiave: Europa, lingue minoritarie, area di contatto italo-slovena

EVROPSKI DRŽAVOTVORNI PROCESI, NACIONALIZEM IN JEZIKOVNE PRAKSE

Jezik je nedvomno eden izmed temeljnih diskriminant etnične in narodne diferenciranosti, razširjenost, tipologija in intenziteta njegove uporabe nam nakazuje obsežnost in kvaliteto različnih kulturnih prostorov, njegov medgeneracijski prenos uspešnost in vitalnost jezikovnega kodeksa, a tudi njegovo družbeno privlačnost in statusno urejenost. In vendar jezik in jezikovna praksa nista izključna in merodajna kazalca za etnično in narodno opredeljevanje ter identifikacijo. Kakor ima vsak jezik svoj historiat, tako tudi posamezniki in različne družbene skupnosti s časom zaradi subjektivnih ali zunanjih okoliščin lahko spremenijo svojo izvirno jezikovno navezanost. Migracijska, družbena in poli-

tična dogajanja so v Evropi, zlasti v marginalnejših območjih ali območjih kulturnega stika, neredko prispevala k radikalnim spremembam začetne jezikovne karte in k temu, da so se ob enonacionalnih in enojezičnih oblikovale tudi multietnične in večjezične, se pravi variabilne identitete, s katerimi se bomo tako v evropskem kot lokalnem kontekstu vse pogostejše srečevali.

Tu ni prostora, da bi se poglobili v problematiko etnojezikovnega razvoja našega kontinenta, vendar je po svoje dovolj zgovorno navidez paradoksalno dejstvo, da danes po številu uporabnikov najbolj razširjeni jeziki niso najstarejši še obstojni evropski jeziki, ki so praviloma odrinjeni v bolj odročna in periferna območja britanskega otočja in Alp oziroma Pirenejev, temveč "novi" nacionalni jeziki, ki svoj uspeh povezujejo z uspehom nacionalnih gibanj in procesa državotvornosti.

Prvo vprašanje, ki si ga smemo in moramo zastaviti v tej smeri, je, ali je narod res neobhodno potreben, nekašna neizbežna razvojna stopnja v evoluciji človekove družbeno-kulturne organiziranosti, kakor so to trdili romantiki in pozitivisti. Ob pogledu na kulturno in politično karto evropskega kontinenta bi lahko na to vprašanje odgovoriti pritrdilno, saj je v Evropi od skupno 43 držav kar 31 nacij, to je držav, ki so izraz enega dominantnega naroda, medtem ko je v svetu ocenjeno povprečje 1: 10 (na deset držav ena nacija), se pravi, da so na splošno za Evropo tako značilne nacije drugod precej bolj redke. Ta ugotovitev nam takoj odpre dve smeri razmišljanja: po eni strani je jasno, da je nacionalizem, kakršnega poznamo, pretežno, če že ne izključno, evropski fenomen, po drugi strani pa spoznamo tudi, da je nacionalizem kot kulturno narodno gibanje usmerjen k oblikovanju narodu primernega družbenega in političnega okolja, to je enojezične nacionalne države ali nacije. Povezanost med obema elementoma, narodom kot kulturno entiteto in državo kot politično entiteto, je zato v Evropi tako tesna, da se v večini jezikov za oba uporablja isti termin. A kaj je v Evropi sprožilo ta zanimivi in za razvoj celotnega svetovnega dogajanja tako odločilen pojav? V 16. stoletju je bilo namreč na tem kontinentu okrog 1500 samostojnih teritorialnih enot, a tudi veliko število regionalnih govorov, ki jih je le deloma povezovala neka skupna funkcionalna jezikovna "nadgradnja". Kasnejši razvoj bi lahko vodil v različne rešitve: v še večjo fevdalno drobitev obstoječih teritorialnih enot, v prevlado zvez lokalnih enot, v oblikovanje enotne krščanske teokratske federacije, v nastanek velikega kontinentalnega imperija ali v državno ureditev po principu "srednje velikih" in na nacionalni osnovi grajenih teritorialnih enot. Ta rešitev je bila pravzaprav dokaj banalna in nanjo so v največji meri vplivali prav tako "banalni" motivi: denar.

Očitno je med zgoraj navedenimi opcijami prevladala tista, ki je bila izraz oziroma se je najbolje skladala s tedaj uveljavljajočo se novo družbeno-ekonomsko paradigmo "moderne" merkantilnega in industrijskega kapitalizma. Ta za svoj razvoj potrebuje enotno, standardizirano ozemlje in dovolj homogeno ter na lokalne skupnosti nevezano, torej mobilno prebivalstvo. Standardizacija in homogenizacija pa je mogoča le v državah, ki imajo zadostno oblast in kontrolo nad teritorijem, zaradi česar so moderne teritorialne države veliko bolj zainteresirane za politično obvladovanje danega ali zamišljenega "nacionalnega" prostora kot njihove predhodnice. Še zlasti v obdobju romantike ter klasičnega nacionalizma (zlasti od 1850 do 1950) je zato veliko govora o tako imenovanih "naravnih" mejah narodov in držav, ne glede na dejansko etnično distribucijo: na "mejnih" predelih so se tako srečevale zahteve dveh nasprotujočih si nacionalizmov in običajno je večji(a) ali močnejši(a) narod (država) pri tem potegnil(a) "daljši" konec. Ko je bil evropski prostor že dovolj zasičen

oziroma razparceliran, kljub obnavljanju občasnih konfrontacij in konfliktov, so svoj model družbene in politične ureditve evropske države "izvozile" v svet, in tako je na osnovi kolonializma in imperializma bila zgrajena sedanja enotna podoba svetovne "ekumene", ki prevzema skupne evro-ameriške civilizacijske norme, v ekonomskem in družbenem pogledu pa zlasti tiste norme, ki so nastale v severo-zahodni Evropi v začetku 16. stoletja. Ravno različno obdobje nastajanja nacionalizma kot akterja ekonomske, družbene in politične "modernizacije" oziroma njeno širjenje od evropskega priatlantskega prostora navzven ali navznoter je sprožilo različno orientirana nacionalna gibanja: na državni upravi temelječ proto-nacionalizem v zahodni Evropi, kjer so moderne nacionalne države pravzaprav nastale pred samimi narodi, in je bilo zato potrebno nacionalno telo prilagoditi že danemu državnemu obsegu; na ekonomskem povezovanju osnovan združevalni nacionalizem v srednje-zahodni Evropi, kjer so se mestne in regionalne enote povezale v enotno funkcionalno državo, ter na kulturni bazi temelječ ločitveni nacionalizem v srednje-vzhodni ter deloma severni Evropi, kjer so prevladovali večnacionalni imperiji in države.

Narodove elite so udeleževale svoje "modernizacijske" cilje s kombinacijo različnih pristopov: z instrumentalizacijo zgodovine in ustvarjanjem občutja, da je narodova eksistenca "večna" in trajna, a tudi s funkcionalnim povezovanjem izvirno raznorodnega "ljudstva" na osnovi skupnega jezika in kulture ter enotno osnovanega upravnega aparata. Za vzgojo in "prevzgojo" so ključno vlogo odigrale šole, zato ni slučaj, da so moderne države ob odpravi carinskih pregrad na ekonomskem področju, urejanju notranjih prometnic na komunikacijskem in proletarizaciji ter urbanizaciji na družbenem posvečale na kulturnem področju posebno pozornost ravno izobraževanju. Nacionalistična logika je v bistvu slonela in še vedno sloni na trditvah, ki bi jih lahko sintetizirali takole: svet sestavlja mozaik narodov, in zato sta svetovni red in mednarodno sožitje odvisna od stopnje razreševanja nacionalnih ambicij posameznih narodov; narodi so temeljne družbene enote in črpajo svojo kulturno identiteto pri lastnem historičnem izročilu, zato vsak narod potrebuje lastno državo, da lahko izraža svojo kulturno specifikko; vsakdo mora pripadati nekemu narodu in mu izkazovati svojo lojalnost, ker lahko posameznik samo preko naroda in izražanja nacionalne identitete doseže svobodo. V procesu preoblikovanja določene etnične skupnosti v narod zato ne sme ali ne bi smelo biti ostankov: ker je država izraz nekega naroda, mora tudi vsaki državi odgovarjati eno samo "izvoljeno" ljudstvo. To "izvoljeno" ljudstvo je običajno tista etnična ali jezikovna skupina, ki se je najprej oprijela modernizacije in je bila družbeno, ekonomsko in politično dejavnejša. Ta del populacije prevzame vodstvo v nacionalnem in državotvornem procesu in izvede za notranje funkcioniranje nacionalnega in držav-

nega prostora potrebno standardizacijo; pri jezikovnem poenotenju je bil tako mnogokrat uporabljen jezikovni kodeks dominantne skupnosti, nekajkrat pa tudi jezikovni kodeks druge, nedominantne ali minorne kulturne skupnosti. Tako je bil v Franciji, Španiji in Veliki Britaniji izbran jezikovni kodeks dominantne skupnosti, v Nemčiji Oberdeutsch varianta, medtem ko je Niederdeutsch postal vodilni jezikovni kodeks na Nizozemskem, v Italiji je jezikovna standardizacija potekala na osnovi florentinskega govora, v Sloveniji pa na osnovi dolenjskega.

Kdor se ni želel podrediti temu standardizacijskemu procesu, je moral v klasičnih narodotvornih okoljih na nek način v ilegalo: zaradi tega je do pred nekaj leti bilo skorajda samoumevno, da se v Franciji pač govori le francosko (*langue d'oil*), v Veliki Britaniji angleško, v Španiji špansko (kastiljsko) in v Italiji italijansko (čeprav je tu radikalizirane regionalne govore pričela odpravljati bolj televizija kakor pa šola). Od srede šestdesetih let dalje pa so se stvari pričele spreminjati: pojavila so se močna regionalna gibanja in pričel se je tako imenovani neonacionalizem, ki pa za razliko od klasičnega nacionalizma ni bil več usmerjen k odcepitvi oziroma oblikovanju lastne države, temveč je težil predvsem k vrednotenju regionalne jezikovne in kulturne, a tudi družbene in gospodarske specifičnosti dotedanjih perifernih skupnosti. Kako je bilo to možno? Preprosto zato, ker so se z nastopom tako imenovane postindustrijske ali terciarne družbe elementi družbenega in ekonomskega razvoja pričeli širiti iz političnih in produktivnih centrov proti periferijam: prebivalci periferij so postali bolj izobraženi, razpolagali so z večjim gospodarskim potencialom in družbeno močjo in se pričeli zavedati, da je največji adut njihovega družbenega uveljavljanja ravno kulturna ali jezikovna specifičnost. Tem gibanjem in tem razvojnim procesom so se pričele postopoma prilagajati tudi centralne oblasti in tradicionalno močno centralizirane države, kakršne so Velika Britanija, Španija, Belgija in deloma Francija, so pridobivale vedno bolj regionalistično podobo; na "sceni" so se sedaj pojavili novi akterji: Škoti, Valežani, Katalonci, Baski, Flamci in Okcitanzi. Z razkrojem večnacionalnih socialističnih držav v srednje-vzhodni Evropi so se osamosvojili tudi dolgoletni "manjšinski" narodi, kot so Makedonci, Slovenci, Slovaki, Belorusi, Estonci in Latvijci. Nenadoma smo se zavedeli, da je evropski prostor veliko bolj pisan in razčlenjen in da je v njem poraslo ne le število "državotvornih" narodov (31), ampak da je ob njih skoraj še enkrat toliko (29) različnih "narodov brez države" ali jezikovnih regionalnih skupnosti, od maloštevilnih Aragoncev, Ladincev, Laponcev in Mankšev do milijonskih Kataloncev, Okcitancev, Sardincev in Škotov. Tem regionalnim jezikovnim skupnostim je treba nato prišteti še približno 25 različnih nacionalnih manjšin, od katerih je vsaka prisotna v povprečju v dveh do treh različnih državah in štejejo skupaj, če upo-

števamo tudi ruske manjšine, nad 35 milijonov oseb. Skratka, če bi se vse te manjšinske skupnosti in njihova naselitvena območja združili, bi lahko oblikovali državo, ki bi bila po številu prebivalcev in obsegu primerljiva s Francijo. To pomeni, da se podoba Evrope iz kontinenta maloštevilnih "velikih" narodov (ponovno) spreminja v pravi kulturni in jezikovni mozaik, v katerem so situacije kulturnega stika prej pravilo kot pa izjema (Bufon, 1994a; 1997a).

EVROPSKE MANJŠINE IN MANJ RAZŠIRJENI JEZIKI: NOVE MOŽNOSTI IN NOVI IZZIVI

Ceprav še vedno ne v optimalni ali zadostni meri je torej vprašanje "drugih" v zadnjih letih vendarle pričelo vzbujati določeno pozornost na evropskem kontinentu, prav tistem, kjer je doma klasični nacionalizem, ki je po svoji podobi in po svojih potrebah preoblikoval politično karto sveta in kjer sta bili zaradi interesov "velikih" narodov sproženi zadnji dve svetovni vojni. Približno pol stoletja potem, ko so vlogo svetovnega centra od Evrope prevzele Združene države Amerike, se ta kontinent pripravlja, da ponovno vstopi kot protagonist v svetovno dogajanje. Toda tokratna integracija na celinski ravni, ki jo ponovno zahteva prav "banalen" družbeno-ekonomski razlog svetovne gospodarske globalizacije, ne poteka več po istih vzorcih, kakršne so rabile države za notranjo standardizacijo: veliki izziv današnje evropske stvarnosti je ravno v poskusu, da bi družbeno, ekonomsko in politično integracijo izvedla v pogojih kulturne različnosti in s tem ponudila svetovni javnosti po približno treh stoletjih tudi nov civilizacijski model, ki bi tržne ali družbeno-ekonomske globalizacije ne enačil nujno tudi z njeno družbeno-kulturno varianto v obliki amerikanizacije in njenega talilnega lonca.

Ta novi izziv in ta novi evropski civilizacijski model bo našel svojo prvo preizkušnjo in možnost operacionalizacije prav v lastnih tako številnih "kontaktnih" prostorih. Tu ne gre toliko za vprašanje meddržavnega stika in urejanja funkcionalnih družbenih, ekonomskih in administrativnih ovir pri prekomejnem pretoku, kolikor za vprašanje stika med različnimi narodi in etničnimi ter jezikovnimi skupinami in ustvarjanja vsebinskih načel koeksistence v zavarovanju kulturne specifičnosti. Odpravljanje teh poslednjih "meja" bo zahtevalo bistveno revidiranje tradicionalnih, na izključevanju "drugih" in "različnih" utemeljenih etnocentričnih predstav in družbenih vedenj, ki jih je klasični nacionalizem tako dobro poosebljal. Odkrivati in spoznati bo potrebno, da ob narodni ali nacionalni identiteti sočasno obstajajo še različne etnične, regionalne in jezikovne identitete in da meja med temi ni linearna in jasno razpoznavna, temveč oblikuje izrazito kompleksen in "fraktalen" družbeno-kulturni prostor, znotraj katerega prihaja do nenehnih izmenjav in prestopov. Toda kljub temu stalnemu "vrenju" na njihovih robovih oziroma v območju

medkulturnega stika ostajajo kulturni prostori ali kulturne pokrajine presenetljivo stabilni in ponujajo neko "longue-durée" ozadje, kateremu se bolj ali manj zavedno ter bolj ali manj uspešno prilagajajo tudi sprotni družbeni prostori.

V takih okoliščinah ljudje tudi po dolgoletnih odtujevalnih postopkih in državnih asimilacijskih praksah ponovno odkrivajo svojo etnično, regionalno in jezikovno identiteto, a vendar se prav zaradi teh ta identiteta ne ujema vselej z dejansko jezikovno rabo, kakor nam dokazujejo primeri keltskih skupnosti na Irskem in Veliki Britaniji ali v naši neposredni bližini primer Beneških Slovencev. To pomeni, da se "objektivno" etnično ali narodno opredeljevanje, ki temelji na krvni ali prostorski izvornosti, ne sklada vselej s subjektivnim opredeljevanjem, na katerega lahko vplivajo najrazličnejši dejavniki in je torej tudi zelo variabilno (Nečak Lúk, 1996). Še posebno v tradicionalno etnično mešanih urbanih okoljih pa je tudi objektivno opredeljevanje nemogoče, saj se tu praviloma srečujemo z večgeneracijsko prepletenostjo mešanih zakonov, v okviru katere je samo od življenjske usode posameznikov odvisna njegova etnična in jezikovna usmerjenost ali obseg prevzema različnih razpoložljivih kulturnih vsebin in elementov. To v razmerah, kjer državno-nacionalni ekskluzivizem in z njim povezana enojezičnost ne predstavlja več dominantnega modela, ni več tako problematična izbira kot v bližnji preteklosti, saj lahko ljudje v območjih kulturnega stika svobodneje povezujejo znanje in prakso lokalnega ali lokalnih jezikov z znanjem in prakso različnih standardiziranih nacionalnih jezikov, ob katerih se v zadnjem času uveljavlja tudi mednarodni sporazumevalni kodeks, ki temelji na angleščini (Knudsen, 1996; Williams, 1996).

Zato ni slučaj, da stopa vprašanje različnih jezikovnih praks v evropskih območjih kulturnega stika danes na našem kontinentu vse bolj v ospredje. Leta 1995 je bila na primer po naročilu Evropske unije v okviru programa Euromosaic dokončana raziskava o položaju manjšinskih jezikov v okviru te evropske zveze. Raziskava se ni omejila le na kvalitativni oris, ampak je oblikovala tudi posebno tipološko členitev različnih manjšinskih jezikov po stopnji dosežene enakopravnosti in razširjenosti v okviru širših procesov družbenega in ekonomskega preoblikovanja evropskega prostora in v njem prisotnih socialnih in jezikovnih skupin. Vsak manjšinski jezik je bil ocenjen glede na naslednje spremenljivke:

- vlogo družine pri reprodukciji manjšinskega jezika;
- vlogo skupnosti pri produkciji in reprodukciji manjšinskega jezika;
- vlogo izobraževanja pri produkciji in reprodukciji manjšinskega jezika;
- vrednotenje jezika oziroma status jezika v pogledu socialne mobilnosti;
- pomen kulture pri jezikovni reprodukciji;

- legitimacijo jezikovne rabe;
- institucionalizacijo jezikovne rabe.

Na osnovi zgoraj navedenih spremenljivk so bile različne evropske manjšinske jezikovne skupnosti oziroma situacije združene v nekatere tipološke skupine. V prvi, za katero je značilno, da manjšinski jeziki dosegajo visoke ocene v vseh izbranih spremenljivkah, se nahajajo luksemburščina v okviru države Luksemburg, katalonščina v okviru španske avtonomne dežele Katalonije, nemščina v okviru pokrajine Neu Belgien in nemščina v avtonomni italijanski pokrajini Bocen. Za naslednjo skupino jezikov je značilno, da dosegajo vsi dokaj pozitivne ocene za izbrane spremenljivke, čeprav v manj optimalni višini kot v prejšnji skupini. V to skupino sodijo galicijski jezik v Španiji, nemški jezik v Franciji, katalonski jezik v deželi Valencia, baskovski jezik v okviru baskovske dežele v Španiji, ladinski jezik v avtonomni italijanski pokrajini Bocen, okcitanški jezik v Španiji, valežanski jezik v Veliki Britaniji in katalonski jezik na balearskih otokih. Naslednjo skupino jezikov označuje znatno gibanje ocen z oziroma na izbrano spremenljivko; običajno gre za kombinacijo bolj ali manj ugodne reprodukcije kljub neustreznim zaščitnim institucionalnim okvirom. V to skupino sodijo keltska irščina na Irskem, keltska gelščina na Škotskem, frizijščina na Nizozemskem, slovenščina v Italiji, furlanščina v Italiji, sorbsščina ali lužiška srbsščina v Nemčiji, danščina v Nemčiji, francoščina v Italiji, baskovščina v španski deželi Navarri, nemščina na Danskem, katalonščina v španski deželi Aragoni, turški jezik v Grčiji in katalonščina v Franciji. Tej skupini sledi tip manjšinskih jezikov s skromno vitalnostjo oziroma produkcijo in reprodukcijo, v katerega sodijo baskovski jezik v Franciji, korziški jezik v Franciji, katalonski jezik v Italiji, okcitanški jezik v Italiji, nemščina v belgijski pokrajini Alt Belgien, okcitanščina v Franciji, bretonski jezik v Franciji in albanski jezik v Italiji. Še slabše rezultate, se pravi vidno nazadovanje v jezikovni produkciji in reprodukciji, dosegajo manjšinski jeziki zadnje skupine, se pravi mirandeški govor na Portugalskem, severna frizijščina v Nemčiji, hrvaščina v Italiji, keltska irščina v Veliki Britaniji, berberski jezik v Španiji, nizozemščina v Franciji, grščina v Italiji, sardinščina v Italiji, makedonščina v Grčiji, bolgarščina v Grčiji, vzhodna frizijščina v Nemčiji, portugalsščina v Španiji, albanščina v Grčiji, aromunski jezik v Grčiji in keltska kornižanščina v Veliki Britaniji (Bufon, 1998).

Analiza je nadalje pokazala, da obstaja precejšnja mera korelacije (od 0,79 do 0,86) med spremenljivkami "jezikovni status", "institucionalizacija", "legitimacija" in "izobraževanje", ki so vse bolj ali manj odvisne od državnega pristopa do vprašanja zaščite in varovanja manjšinskih jezikov, medtem ko je mogoče preostale tri spremenljivke (vloga družine, vloga skupnosti in kulture) povezati v širšo skupino "družbenih" ali "internih" elementov ohranjanja teh jezikov. V večini primerov so

"interne" motivacije ali pobude intenzivnejše od "zunanjih" ali državnih, kar je po svoje dovolj zgovorno o položaju manjšinskih jezikov in samih manjšin v državah članicah Evropske unije: izjemo predstavljata keltska irščina na Irskem in francoščina v Italiji, kjer je državna podpora pri jezikovni produkciji in reprodukciji odločilnejša od podpore v okviru same civilne družbe. Zanimiva je tudi povezava med spremenljivkama "izobraževanje" in "status", ki sta na splošno najnižje ocenjeni med jezikovnimi manjšinami v južni Evropi ter zlasti v Grčiji in Italiji (Euromosaic, 1996).

Razmere glede izobraževanja v manjšinskem jeziku oziroma njegovega učenja so bile najboljše ocenjene za nemško skupnost v belgijski pokrajini Neu-Belgien, za luksemburško varianto nemščine v Luksemburgu ter za katalonščino v Kataloniji, medtem ko je slovenski jezik v Italiji "pristal" nekje v sredi razpredelnice, skupaj s še številnimi drugimi evropskimi manjšinskimi jeziki (primerjaj priloženo tabelo). Omeniti velja, da za časa izvedbe raziskave Avstrija še ni bila članica EU in zato slovenska skupnost v tej državi ni bila vključena v raziskavo. Nadalje je treba upoštevati, da je bilo ocenjevanje glede uveljavljanja manjšinskih jezikov v izobraževanju ponekod različno z ozirom na izbrano območje. Tako je bilo za položaj slovenščine v Italiji očitno izbrano neko vmesno povprečje med situacijo v videmski pokrajini, kjer javnih šol v slovenskem jeziku ni, ter med situacijo v tržaški in goriški pokrajini, kjer je stopnjo uveljavljanja manjšinskega jezika v izobraževanju mogoče primerjati s položajem nemščine v pokrajini Bocen. Razlika je v tem, da je na tem območju manjšinski jezik v okolju dominanten in zato prisoten tudi v izobraževalnem procesu večinskih šol, medtem ko se slovenščina ne poučuje na nobeni večinski šoli v Italiji. Po drugi strani gre omeniti, da je stopnja uveljavljanja nemškega in ladinskega manjšinskega jezika veliko manjša izven okvirov avtonomne pokrajine Bocen in jo je mogoče delno primerjati s položajem Slovencev v videmski pokrajini. Prav tako raziskava ne upošteva položaja italijanskega jezika v slovenski in hrvaški Istri, za katerega so opravljene raziskave pokazale, da deli s slovenščino v sosednji Italiji isto stopnjo etnolingvistične vitalnosti (Štrukelj, 1993).

Očitno je v tem pogledu zelo važna ne le institucionalizacija, ampak tudi teritorializacija manjšinskega varovanja oziroma obseg območja, v katerem se izvajajo sprejeta zaščitna določila, ki pa le redkokdaj zajemajo celotno avtohtono manjšinsko naselitveno ozemlje. Določena utesjenost manjšinske jezikovne in družbene enakopravnosti je še toliko bolj izrazita v primeru prostorske mobilnosti manjšinskega prebivalstva, ki v skladu z družbenim in gospodarskim razvojem teži po izseljevanju izven lastnega avtohtonega, povečini periferne in manj razvitega območja, v urbana območja in večje zaposlitvene baze. Na ta način se prostorska mobilnost povezuje tudi z družbeno in

predstavlja v mnogih primerih tudi prestop iz domačega manjšinskega v večinsko kulturno okolje ter asimilacijo v to okolje. Zaradi tega je sodobni problem ohranjanja in uveljavljanja manjšinskih jezikov v Evropi ne toliko v tem, da se za manjšinska avtohtona naselitvena ozemlja in njihovo prebivalstvo priznavajo ustrezne zaščitne norme na družbenem in jezikovnem področju, ampak zlasti v tem, da se tem območjem omogočijo ustrezne razvojne možnosti oziroma sozvočje med demografsko, gospodarsko, družbeno, kulturno in etnično reprodukcijo v z manjšinami poseljenih območjih (Bufon, 1994b). Sodobni programi revitalizacije manjšinskih kultur so v marsikaterem pogledu tudi programi regionalne revitalizacije perifernih območij, kakor je razvidno iz izkušenj oziroma naporov, ki se v tem pogledu izvajajo ne le v sicer relativno razviti Kataloniji, ampak tudi v tradicionalno perifernejših evropskih regijah, kakršni sta Wales in severna Škotska (Williams, 1997).

V določeni meri se na te aspekte sklicuje tudi konvencija Evropskega sveta o nacionalnih manjšinah, ki je bila sprejeta na Dunaju leta 1993 in jo je do danes podpisalo in ratificiralo že nekaj evropskih držav, čeprav predvsem takih, kjer je manjšinsko vprašanje manj izrazito. Konvencija v svojem petem členu naglašja, da bodo države podpisnice ustvarile primerne razmere za to, da lahko nacionalne manjšine ohranijo in razvijajo lastno identiteto, se pravi lastne verske in jezikovne značilnosti, tradicijo in kulturno dediščino, ter jih obvarovale pred asimilacijskimi težnjami. Šesti člen med drugim določa, da bodo države podpisnice širile medkulturno sodelovanje, zlasti na izobraževalnem, kulturnem in medijskem področju. Naslednji členi se podrobneje ukvarjajo z uporabo manjšinskih jezikov v javnosti in med drugim priporočajo ne le, da se pripadnikom nacionalnih manjšin omogoča, da se izobražujejo v svojem jeziku, ampak da se jezik nacionalnih manjšin oziroma jezik sosednjega naroda poučuje tudi v večinskih šolah. Zanimiv je tudi poudarek na pomenu, ki ga ima za nacionalne manjšine dejstvo, da soodločajo pri kulturnem, družbenem in ekonomskem življenju območja, na katerem živijo kot avtohtone skupnosti. Države podpisnice bodo ob sprejemu konvencije določile ozemlje, za katerega veljajo sprejete norme v korist nacionalnih manjšin, zaradi česar konvencija zavezuje podpisnice tudi k temu, da ne bi spreminjale administrativnih okolišev v taki meri, da bi s tem škodovala dosežena varstvena jamstva ali omejevale območja, v katerih se ta izvajajo (Convenzione, 1995).

LOKALNI PROBLEMI IDENTIFIKACIJE IN JEZIKOVNE PRAKSE OB SLOVENSKO-ITALIJANSKEM OBMOČJU KULTURNEGA STIKA

Dober primer spreminjanja situacije po nastopu "modernizacijskih" družbenih procesov nam ponuja slovensko-italijansko območje kulturnega stika. Tu v ob-

Tab. 1: Ocenjena stopnja uveljavljanja manjšinskih jezikov v okviru EU glede na nekatere izbrane spremenljivke.

Tab. 1: The estimated degree of affirmation of the minority languages within the EU framework in view of some selected variables.

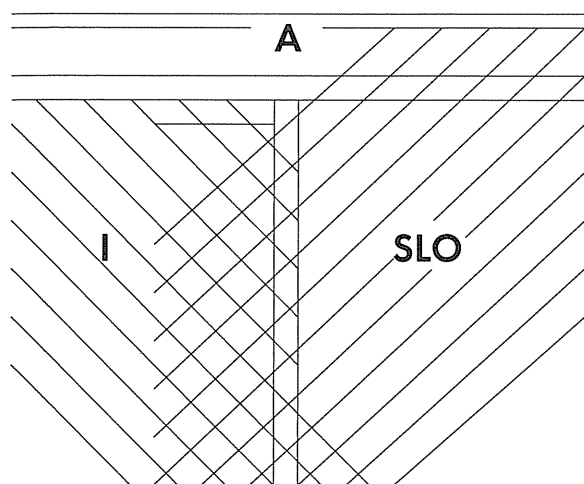
	Kulturna reprodukcija	Istitucio- nalizacija	Izobra- ževanje
Nemščina (Neu-Belgien)	4	4	4
Katalonščina (Katalonija)	4	4	4
Luksemburščina (LUX)	3	4	4
Nemščina (Pokr. Bocen)	4	4	3
Galicijsčina (Galicija)	3	3	3
Katalonščina (Valencia)	3	3	3
Baskovščina (CAV, Španija)	4	2	3
Nemščina (Francija)	4	3	1
Ladinščina (Pokr. Bocen)	3	2	3
Valežanščina (Wales)	3	2	3
Okcitanščina (Španija)	3	2	2
Irščina (Irsko)	2	2	3
Francoščina (Italija)	2	2	3
Danščina (Nemčija)	4	1	2
Nemščina (Danska)	4	1	2
Katalonščina (Baleari)	2	2	2
Gaelščina (Škotska)	3	1	2
Katalonščina (Aragona)	3	2	1
Katalonščina (Francija)	3	1	2
Turščina (Grčija)	2	1	3
Frizijščina (Nizozemska)	2	2	2
Slovenščina (Italija)	2	2	2
Furlanščina (Italija)	2	2	2
Sorbščina (Nemčija)	2	2	2
Korziščina (Francija)	2	2	2
Nemščina (Alt Belgien)	4	0	1
Baskovščina (Navarra)	3	1	1
Baskovščina (Francija)	3	1	1
Katalonščina (Italija)	2	1	1
Bretonščina (Francija)	2	1	1
Okcitanščina (Francija)	1	1	2
Okcitanščina (Italija)	1	1	1
Albanščina (Italija)	1	1	1
Sev. frizijščina (Nemčija)	0	1	2
Irščina (Sev. Irsko)	1	0	1
Nizozemščina (Francija)	1	1	0
Mirandinščina (Port.)	0	1	1
Sardinščina (Italija)	0	1	1
Grščina (Italija)	1	0	1
Makedonščina (Grčija)	2	0	0
Vzh. frizijščina (Nemčija)	0	0	1
Korničanščina (Cornwall, UK)	0	0	1
Hrvaščina (Italija)	1	0	0
Berberščina (Španija)	0	0	0
Bolgarščina (Grčija)	0	0	0
Portugalščina (Španija)	0	0	0
Albanščina (Grčija)	0	0	0
Aromunščina (Grčija)	0	0	0

dobju predmoderne ali "klasične" etnične delimitacije etnično opredeljevanje ni povzročalo nobenih posebnih težav, saj je etnična meja zelo jasno potekala sredi dveh

etnično homogenih agrarnih pokrajin, od katerih je bila ena pretežno ravninska, druga pretežno hribovita. Na meji teh dveh različnih enot so nastali in se razvili nekateri etnično mešani urbani centri, ki so izvajali svojo privlačnost tako na eno kot na drugo stran in v katerih so pripadniki obeh enot v medsebojnem sporazumevanju enakovredno uporabljali lasten jezik.

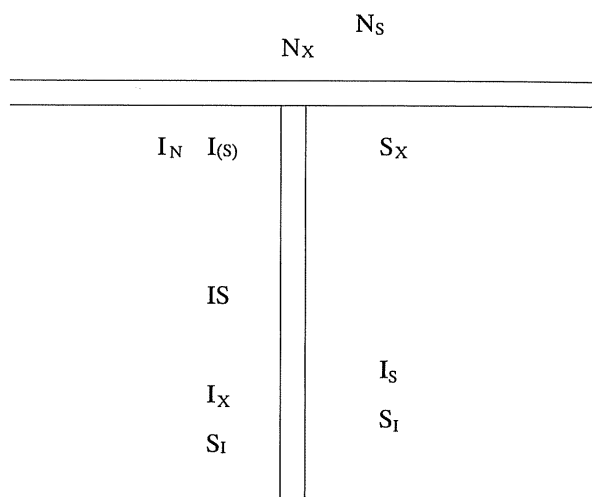
Z uveljavljanjem "modernizacije" je bil lokalni jezik v čedalje večji meri izločen iz javne prakse, predvsem iz upravnih in šolskih ambientov, ki so bili koncentrirani v urbanih središčih. Ta težnja je v začetku tega stoletja prerasla v pravo fašistoidno preganjanje vsake oblike jezikovne "drugačnosti", kar je privedlo do skrajnih oblik zatiranja jezikovnih manjšin in njihove nasilne asimilacije v standardizirano državno večinsko družbo. Ta princip je ostal prevladujoč tudi v povojnem obdobju, kar je manjšinskemu jeziku odvzelo širšo družbeno razsežnost in s tem njegovo uporabnost omejilo le na družinsko ali lokalno prakso. V mnogih primerih to splošno, "strukturno" jezikovno podrejenost manjšinskih jezikov še zapleta dejstvo, da slednji niso zadobili nikakršnih simbolnih "nacionalnih" funkcij, ker se njihovim nosilcem ni uspelo pravočasno vključiti v "lastno" nacionalno gibanje. Na ta način imamo v slovensko-italijanskem kontaktnem območju predele, v katerih je do razvoja nacionalnega gibanja prišlo (v Istri, na Tržaškem in Goriškem), in predele, ki tega gibanja niso okusili (Furlanija, Beneška Slovenija in Rezija). Če ima v prvem primeru manjšinski jezik vsaj "interno" povezovalno simbolno funkcijo, je v drugem ta jezik regrediral na skorajda folklorni položaj "izvirne lokalne govorice".

Toda proces družbene "modernizacije" ni privedel le do jezikovne standardizacije državnih enot, ampak je prispeval tudi k izrazitemu porastu notranje družbene in prostorske mobilnosti, ki je zabrisala nekdanjo "realno" etnično mejo, in na katero so odločilno vplivali tudi zunanji politični dejavniki (Bufon, 1997b). V takih razmerah je etnično opredeljevanje izgubilo dva temeljna atributa, in sicer jezik in kulturno obzorje, problematičen pa je postal tudi tretji "objektivni" diskriminativni element etnične izvornosti, saj je sedaj manjšinska družbena skupnost v svojem reproduciranju veliko bolj odprta vplivom večinskega okolja. Ocenjuje se, da velika večina pripadnikov italijanske manjšine v slovenski in hrvaški Istri živi v situaciji etnično mešanih zakonov (Milani, 1994), medtem ko je za slovensko manjšino v Italiji značilna razdvojenost med njenim severnim in južnim naselitvenim območjem. V prvem dosega delež samoopredeljenih Slovencev komaj polovico deleža oseb, ki doma govorijo slovenski dialekt, v drugem pa je delež "izjavljenih" Slovencev višji od deleža oseb, ki v družinskem krogu govorijo slovensko, kar priča o tem, da je zaradi višje narodne zavesti tu "slovenstvo" persistentnejše tudi v primerih mešanih zakonov. Očitno je torej, da sama jezikovna praksa ne more dati zadovoljivega odgovora glede potencialnega

LEGENDA:

- državna meja ————
 Avstrijci ————
 Slovenci // // //
 Italijani \ \ \ \

LEGENDA:

- N_X - nemščina + svetovni jezik
 I_X - italijanščina + svetovni jezik
 S_X - slovenščina + svetovni jezik
 N_S - nemščina, deloma slovenščina kot učni medij
 (koroški model dvojezičnega pouka)
 I_N - italijanščina + nemščina kot tuji jezik
 I_S - italijanščina + svetovni jezik + slovenščina kot tuji jezik
 (eksperimentalni pouk v Kanalski dolini)
 IS - dvojezični enakopravni model šole v Špetru
 I_S - italijanščina + slovenščina kot jezik okolja
 S_I - slovenščina + italijanščina kot drugi jezik

Sl. 1: Etnično jezikovna struktura območja kulturnega stika in modeli šolskega pouka glede na uporabo manjšinskih jezikov.

Fig. 1: Ethno-linguistic structure of the cultural contact area and educational modes regarding the use of minority languages.

deleža pripadnikov manjšinskih skupnosti, saj na osnovi podatkov iz srede osemdesetih let, ki ostajajo bržkone še vedno dovolj ilustrativni tudi za sedanje stanje, slovensko razume v povprečju 15% prebivalcev italijanskega obmejnega pasu s Slovenijo, medtem ko ta jezik doma ali v pogovoru s prijatelji uporablja v povprečju 10% prebivalcev, kar pomeni, da približno tretjina vseh tistih oseb, ki slovenščino obvlada, tega jezika iz takih ali drugačnih vzrokov ne uporablja doma ali v lokalnem družbenem okolju. Po drugi strani odkrijemo, da izhaja iz docela slovenskih družin skoraj četrtina obmejnega prebivalstva, dodatnih 10% pa iz etnično mešanih zakonov, medtem ko govori v prid tezi o večji "odprtosti" oziroma prepletenosti etnično-kulturnih prostorov podatki, da obsegajo danes etnično mešani zakoni skorajda tretjino družinskih situacij v obravnavanem obmejnem pasu. Za jezikovno prenašanje je nadalje zanimivo, da petina otrok intervjuvanih obvlada, se pravi razume ali govori, slovenski jezik ali njegove dialektalne zvrsti, čeprav med temi niti dva na tri nista obiskovala slovenskih šol (Bufon, 1992).

Nasploh so manjšinske šole ali točneje šole, v katerih poteka pouk v manjšinskem jeziku ali kjer se ta

jezik vsaj poučuje, dober indikator družbenih in etnično-jezikovnih procesov v območjih kulturnega stika. Pri tem se odpira najprej vprašanje obstoječih šolskih modelov, ki so lahko tudi zelo različni. V območju, ki ga tu obravnavamo, se na primer na relativno kratki razdalji srečujemo s presenetljivo raznovrstnostjo prisotnosti manjšinskih jezikov v izobraževalnem procesu. Če se omejimo le na javne šole ali z javnimi šolami parificirane zasebne šole, se na italijanski strani srečujemo najprej z modelom, ki se v zadnjem času uveljavlja v Kanalski dolini, s katerim so v nekatere italijanske osnovne šole pričeli uvajati pouk slovenskega jezika; ob njem obstaja v tem delu slovenskega naseilitvenega ozemlja v Italiji še zelo zanimiv in inovativen model dvojezične zasebne šole, ki si je zagotovil vpis večine osnovnošolcev v Beneški Sloveniji; končno imamo še model slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem, kjer je slovenščina učni jezik in kjer se italijanščina poučuje kot predmet, medtem ko nobena italijanska šola ni uvedla slovenščine kot učnega predmeta. Na drugi strani tega območja kulturnega stika je glede manjšinskih šol slika zrcalna v smislu, da imamo tu šole z italijanskim učnim jezikom, v katerih se slovenščina poučuje kot

predmet, z razliko, da je tu italijanščina obvezni učni predmet v vseh slovenskih šolah na etnično mešanem ozemlju. V tem pogledu so si modeli dokaj alternativni oziroma komplementarni, razen v primeru slovenskih manjšinskih šol v Italiji in slovenskih večinskih šol v Sloveniji, med katerimi bi lahko nastalo nekaj konkurenčnosti po vstopu Slovenije v Evropsko unijo.

Drug zanimiv aspekt zadeva družbeno oziroma etnično-jezikovno okolje, iz katerega izvirajo šoloobvezni otroci, in v njem prisotne motivacije za izbiro enega ali drugega šolskega modela. Žal razpolagamo v tem primeru le s podatki za manjšinske šole, v katerih je na splošno zaznati ne toliko porast vpisanih iz etnično mešanih zakonov, ki predstavljajo tako v manjšinskih šolah v Italiji kot Sloveniji že dokaj visok in stabiliziran delež (od 30% do 40%), kolikor vpisanih iz večinskih družinskih okolij: njihov delež se v slovenskih šolah v Italiji giblje med 5% in 15%, v italijanskih šolah v Sloveniji pa obsega kar 30% do 40% vseh učencev (Bogatec in Bufon, 1996; Stranj, 1992). Presenetljiv je nadalje podatek, da je v nedavni sondaži, ki jo je nek specializiran inštitut opravil med prebivalci etnično mešanega obmejnega območja Furlanije-Juljske krajine, kar 38% družin z otroki navedlo, da so slednji delno ali v celoti obiskovali šole s slovenskim učnim jezikom. Navedeni podatki odpirajo vprašanje nadaljnjega razvoja manjšinskih šol in poučevanja manjšinskih jezikov, saj se kaže sočasna potreba po ohranjanju in ovrednotenju lokalnih manjšinskih stvarnosti ter njihovem soočanju z večinskim okoljem, kar postavlja manjšinske skupnosti in jezike na izpostavljeno razpotje, ki se često odvija med sponami segregacije in samizolacije ter čermi integracije in asimilacije. Kljub temu odigravajo manjšinske šole v območjih kulturnega stika nenadomestljivo vlogo: so izraz kulturne specifikke manjšinskih skupnosti, hkrati pa pomemben dejavnik v gradnji nove evropske kulture sožitja in integracije. Niso več le nekakšen folklorni ali fosiliziran preostanek preteklosti, ki ga centralne oblasti z večjo ali manjšo naklonjenostjo tolerirajo, ampak pravi laboratoriji šol prihodnosti, ki morajo biti odprti kvalitativnemu razvoju v izobraževalnem in vzgojnem procesu ter prilagajanju zahtevam sodobne evropske civilizacije in v njej potekajočih naporov po družbeni integraciji ob ohranjanju kulturne različnosti.

Ob "notranjih" procesih gre poudariti še aspekte čezmejnega sodelovanja, ki je še posebno intenzivno v južnem delu današnjega slovensko-italijanskega obmejnega območja. Vzrok za to stanje, kakršnega bi na primer težko našli v drugih etnično mešanih območjih Italije in srednje Evrope, je predvsem "mladost" tukajšnje politične meje, visoka stopnja urbaniziranosti območja in persistenca določenih oblik regionalne identitete, ki presegajo državne okvire in so še posebno efektni, ko se jim pridružujejo še različne komparativne prednosti ene ali druge mejne strani. Na ta način se funkcionalni

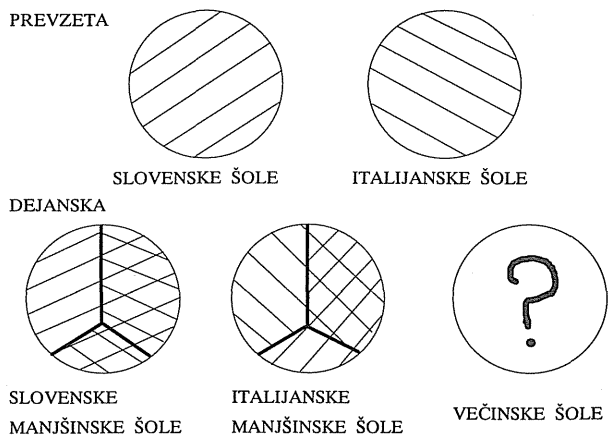
življenjski prostor lokalnih skupnosti in manjšin za vrsto prostorsko relevantnih družbenih dejavnosti enostavno razširi preko meje do take mere, da se enakovredno porazdeli med obe obmejni območji (Bufon, 1995). Pomemben implementacijski dejavnik pri nastajanju takih funkcionalnih precomejnih prostorov je skupna kulturna osnova lokalnih skupnosti, ki temelji večkrat na skupnem jeziku in etnični pripadnosti, a tudi na skupnem zgodovinskem spominu (Bufon, 1994c). V tem pogledu se je izkazalo, da so manjšine glavni pobudnik čezmejnih stikov in izmenjav najprej na sociokulturnem, nato pa tudi na socioekonomskem področju, tem "zgodnjim" kontaktom pa sledi končno še institucionalni stiki na lokalni in regionalni ravni. Doslej opravljene raziskave so tudi pokazale, da manjšine ob slovensko-italijanski meji vzdržujejo približno polovico vseh čezmejnih stikov in izmenjav na socio-kulturnem področju (Delli Zotti, 1982).

Zato imajo danes vse manjšinske ustanove in organizacije slovenske in italijanske manjšine v obravnavanem območju ob svoji tradicionalni "notranji" manjšinski funkciji še dodatno vlogo ne le pri navezovanju stikov in vezi na čezmejnem področju, pri katerih navadno prevladujejo homoetnični kontakti, ampak postajajo tudi vse bolj pomemben dejavnik pri posredovanju

ZGODOVINSKI TIPI	Nacionalasimilatorske šole (večine)
	Narodnoobrambne šole (manjšine)
SODOBNI TIPI	Šole s funkcionalnim poučevanjem jezika okolja/sosednega naroda
	Večjezične šole

Sl. 2: Šolsko-vzgojni modeli v območju slovensko-italijanskega kulturnega stika.

Fig. 2: School and educational models in the Slovene-Italian cultural contact area.

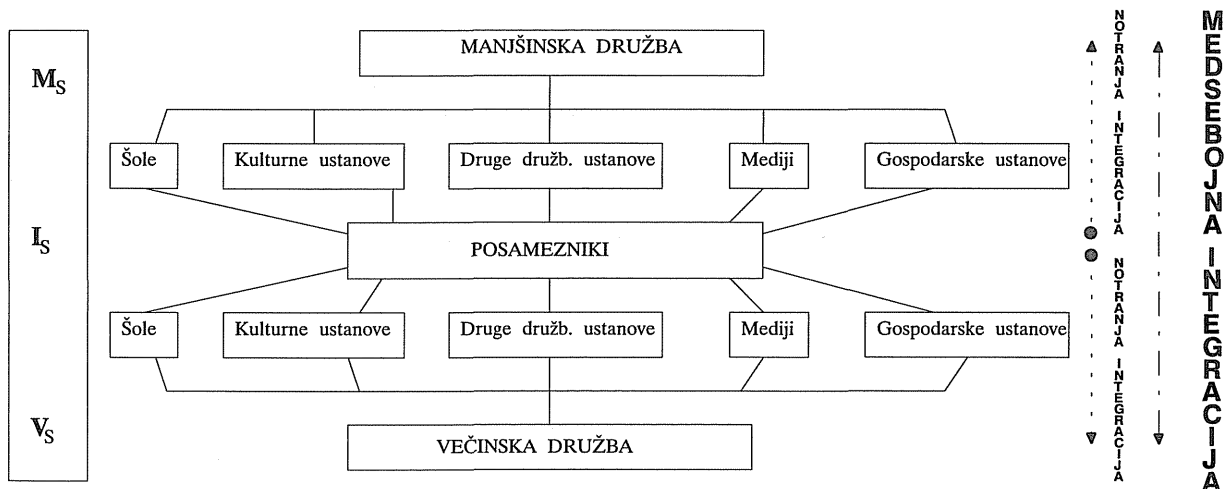
Sl. 3: Prevzeta in dejanska etnično-jezikovna struktura šolske populacije v večinskih in manjšinskih šolah.

Fig. 3: The perceptive and actual ethno-linguistic structure of attendants the majority and minority schools.

in komuniciranju z večinskim okoljem, pri čemer so v ospredju zlasti internetni kontakti. Ob že utečenih čezmejnih kulturnih srečanjih in prireditvah se pojavljajo nove pobude na medijsko-komunikacijskem področju, raziskovanju in založništvu. Taki čezmejni integracijski dejavnosti se zdi zelo komplementarna tudi vloga obeh manjšin pri širjenju slovenske oziroma italijanske kulture in jezika v odgovarjajočih večinskih okoljih, katero bi lahko obe skupnosti najbolje uresničevali z vodenjem multimedialnih in večfunkcionalnih kulturnih centrov. Nasploh bodo v perspektivi vključevanja Slovenije v Evropsko unijo pridobile novo vlogo vse tiste informacijsko-dokumentarne in vzgojno-izobraževalne institucije, ki bodo znale ponuditi obmejnemu prebivalstvu večjezično in multikulturno razsežnost, na kateri bo mogoče graditi in vzpostaviti ne le gospodarsko, ampak tudi družbeno med seboj integrirano slovensko-italijansko čezmejno regijo.

Izkušnje iz tega in drugih sorodnih obmejnih območij v Evropi nam kažejo, da je dejanska intenzivnost čezmejnih odnosov mimo splošnih mednarodnih pogojev v glavnem odvisna od dveh lokalnih dejavnikov: funkcionalne organizacije samega obmejnega prostora oziroma njegove prilagojenosti potrebam obmejnega

prebivalstva po zadovoljevanju osnovnih funkcij na področju oskrbe, dela, izobraževanja, bivanja v skupnosti in preživljanja prostega časa, ter od stopnje družbene in kulturne integracije obmejnega prebivalstva. V tem pogledu odigravajo območja jezikovnega in kulturnega stika, v katerih je poskrbljeno za ustrezno raven zaščite manjšinskih jezikov in manjšinskih skupnosti, še posebno vlogo, saj se za razliko od bližnje preteklosti, ko so predstavljala potencialno ali dejansko konfliktualno stičišče med narodi in državami, danes vse bolj uveljavljajo kot prostori harmoničnega družbenega prepletanja in prelivanja (Štrukelj, 1994). S tem tudi v vzhodnem delu srednje Evrope, kjer se trenutno zdi formalno odpravljanje političnih meja še vedno nekoliko težavnejše, vnašajo dragocene elemente medetničnega in mednarodnega sožitja. Slovensko-italijansko obmejno območje in območje kulturnega stika bi na ta način ob podpori obeh zainteresiranih držav in raznih evropskih programov utegnilo biti, tako kot že v preteklosti, tudi vnaprej zanimiv "laboratorij" za uvajanje novih modelov utrjevanja različnih institucionalnih in vsakodnevnih oblik čezmejne in medkulturne povezanosti na tem vzhodnem "robu" skupnega evropskega doma (Bufon, 1996; Klemenčič in Bufon, 1994).

Sl. 4: Integrativna shema med večinskim in manjšinskim družbenim okoljem.

Fig. 4: A model of integration between the majority and minority social environment.

EUROPEAN MINORITY LANGUAGES BETWEEN STANDARDIZATION AND NEW DEVELOPMENT PERSPECTIVES

Milan BUFON

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia, Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18
University in Ljubljana, Faculty of Arts, Geography Department, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

SUMMARY

The contribution deals with the relation between language and language practice and processes of social modernization in the European and local context of cultural contact areas. Here, a development from mono-lingual

and uni-national to multi-lingual and multi-cultural or variable identities can be detected, opening up a new challenge to the contemporary European situation seeking to combine social, economic and political integration with the maintenance and implementation of cultural diversity. Thus the question of coexistence of different language practices in the European areas of cultural contact is emerging, increasing interest in both scientific and political community. Attention is giving not only to the institutionalization, but also to the territorialization of minority languages. As a consequence, programmes of revitalization of minority cultures are at the same time programmes for the revitalization of minority environments. The article in the final part is exploring the Italo-Slovene contact area, its inter-ethnic processes and their influence on language practice. The contribution ends with some reflections on the development in this contact area and its integration perspectives, where minorities are undertaking new tasks in intensifying not only homo-ethnic, but also inter-ethnic cultural contacts. The latter may represent an important contribution in strengthening socio-cultural integration and coexistence patterns in this eastern part of the common European home.

Key words: Europe, minority languages, Slovene-Italian contact area

VIRI IN LITERATURA

- Bogatec, N., Bufon, M. (1996):** Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini - vrtci in osnovne šole. Trst, SLORI.
- Bogatec, N., Bufon, M. (1999):** Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini - nižje in višje srednje šole. Trst, SLORI.
- Bufon, M. (1992):** Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost - obmejna in etnično mešana območja v evropskih razvojnih silnicah: primer Slovencev v Furlaniji-Juljski krajini. Trst, ZTT/SLORI.
- Bufon, M. (1994a):** Regionalizem in nacionalizem. *Annales* 5, 9-16.
- Bufon, M. (1994b):** Manjšine v sodobnih razvojnih procesih: primer Slovencev v Italiji. V: Vencelj, P., Klemenčič, V. in Novak Lukanovič, S. (ur.), *Manjšine v prostoru Alpe-Jadran*. Ljubljana, Delovna skupina za manjšine Alpe-Jadran, Vlada Republike Slovenije in Inštitut za narodnostna vprašanja, 52-69.
- Bufon, M. (1994c):** Nacionalne manjšine in njihova funkcija v mednarodnih integrativnih procesih: iluzija ali realnost? V: Štrukelj, I., Sussi, E. (ur.), *Narodne manjšine danes in jutri*. Trst, SLORI, 87-95.
- Bufon, M. (1995):** Prostor, meje, ljudje. Trst, SLORI.
- Bufon, M. (1996):** Some political-geographical problems of transition in Central Europe: the case of Slovenia. V: Carter, F., Jordan, P., Rey, V. (ur.): *Central Europe after the Fall of the Iron Curtain - Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends*. Wiener Osteuropa Studien 4. Frankfurt, Peter Lang, 73-89.
- Bufon, M. (1997a):** Države, narodi, manjšine: politienogeografski oris. *Geografski vestnik* 69, 93-114.
- Bufon, M. (1997b):** Geopolitical and ethnic transformations in the upper Adriatic between conflicts and integration perspectives. *Annales* 10, 295-306.
- Bufon, M. (1998):** Procesi evropske integracije in ohranjanje jezika narodnih manjšin. V: Štrukelj, I. (ur.), *Jezik za danes in jutri*. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 65-76.
- Convenzione (1995) - Convenzione - quadro per la protezione delle minoranze nazionali / Framework for the protection of national minorities and explanatory report: italiano / english.** Trieste, Proxima Scientific Press.
- Delli Zotti, G. (1982):** Transnational relations in a border region: the case of Friuli-Venetia Julia. V: Strassoldo, R. in Delli Zotti, G. (ur.), *Cooperation and Conflict in Border Areas*. Milano, Angeli, 25-60.
- Euromosaic (1996):** Produzione e riproduzione delle lingue minoritarie nell'UE. Luxembourg, Ufficio delle Pubblicazioni delle Comunità Europee.
- Klemenčič, V., Bufon, M. (1994):** Cultural elements of integration and transformation of border regions. *Political Geography* 1, 73-83.
- Knudsen, A. (1996):** European ethnic and linguistic minorities in a social anthropological perspective. V: Šumi, I. in Venosi, S. (ur.), *Večjezičnost na evropskih mejah - primer Kanalske doline*. Kanalska dolina, SLORI, 17-28.
- Milani, N. (1994):** Soggetto polilingue e bilinguismo. V: Štrukelj, I. in Sussi, E. (ur.), *Narodne manjšine danes in jutri*. Trst, SLORI, 77-86.
- Nečak Lük, A. (1996):** Medetnični odnosi v sociolingvistični perspektivi. V: Šumi, I., Venosi, S. (ur.), *Večjezičnost na evropskih mejah - primer Kanalske doline*. Kanalska dolina, SLORI, 131-150.
- Stranj, P. (1992):** Povojni razvoj manjšinskega in večinskega šolstva na obeh straneh italijansko-jugoslovanke meje. *Annales* 2, 231-238.
- Štrukelj, I. (1993):** Ethnolinguistic vitality in a comparative perspective. V: Štrukelj, I. (ur.), *Minority languages at the border*. *Applied Linguistics* 1, 81-100.
- Štrukelj, I. (1994):** Vloga vitalnosti manjšine v procesih integracije. V: Štrukelj, I. in Sussi, E. (ur.), *Narodne manjšine danes in jutri*. Trst, SLORI, 41-51.
- Williams, C. H. (1996):** Ethnic identity and language issues in development. V: Dwyer, D. in Drakakis-Smith, D. (ur.), *Ethnicity and Development: Geographical Perspectives*. London, J. Wiley, 99-123.
- Williams, C. H. (1997):** European regionalism and the search for new representational spaces. *Annales* 10, 265-274.